

**СТАНОВЛЕННЯ ШКІЛЬНОГО
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ
В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ**

Сороколін Наталія, Римар Ольга, Соловей Алла
Львівський державний університет фізичної культури

Анотація

В статті розкриваються питання розвитку шкільного фізичного виховання на території України в період Незалежності. Акцентується увага на останніх дослідженнях вітчизняних учених про особливості фізичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Визначаються етапи розвитку шкільного фізичного виховання в Україні в кінці ХХ - початку ХХІ століття. Виявлено чотири етапи: концептуалізації, трансформації, стабілізації, демократизації та національної спрямованості державної освітньої політики та реформування. Розкрито особливості фізичного виховання в кожному з цих етапів. Особливу увагу приділено етапу реформування та визначено ключові компетентності, передбачені Законом України «Про освіту».

Ключові слова: етапи, реформування фізичного виховання, особливості.

Annotations

The article reveals the issues of establishment of school physical education on the territory of Ukraine during its independence. The article focuses on recent researches of domestic scientists on the peculiarities of physical education of pupils in general secondary education institutions. The stages of the establishment of school physical education in Ukraine in the late XX - early XXI century are outlined. Four stages have been identified: conceptualization, transformation, stabilization, democratization and national orientation of state educational policy and reform. The features of physical education in each of these stages are revealed. Particular attention is paid to the reforming stage and outlines the key competences provided by the Law of Ukraine "On Education".

Key words: stages, reformation of physical education, peculiarities.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень.

Сучасний стан розвитку суспільства в Україні зумовлює зростання значущості освіти загалом та фізичного виховання зокрема, адже саме система освіти має на меті забезпечити кожного громадянина нашої країни реальними умовами для повноцінного фізичного, соціального та духовного розвитку [5, 6, 10, 11, 16]. Вітчизняні науковці стверджують [7, 12, 13, 16, 18 та ін.], що рівень працездатності, стан здоров'я, професійне майбуття учнів значною мірою залежать від ефективності фізичного виховання.

Ретроспективний аналіз історичних документів і наукових публікацій свідчить, що у вітчизняній науці і практиці упродовж незалежності України зосереджено значну увагу на дослідженнях, які характеризують стан фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах, і шляхах їх вирішення [1, 2, 6, 13]. Так, українські науковці [10, 16, 18, 19, 20 та ін.] в кінці ХХ на початку ХХІ століття виявляли інтерес до досліджень щодо збереження фізичного здоров'я, виховання відповідального ставлення [4, 10, 17, 21] до рухової активності, мотивації та потреби [3, 8, 10, 11] до занять фізичною культурою і спортом.

Значний інтерес у дослідни-

ків [1, 2, 5, 6, 7, 13 та ін.] викликають проблеми, які присвячені розробленню ефективних програм системи організації фізичної культури, а також прогнозам, діагностиці та розвитку фізичних якостей учнів.

Упродовж років незалежності нашої держави вітчизняні науковці здійснювали аналіз нормативно-програмного забезпечення навчального предмета, шукаючи найбільш оптимальні засоби фізичного виховання школярів, опираючись на кращий вітчизняний, європейський [13, 14, 15, 17] та світовий досвід. Однак питання становлення шкільного фізичного виховання в певних періодах функціонування нашої держави, на нашу думку, висвітлено недостатньо, що і стало основою для проведення дослідження, дозволило сформулювати мету та завдання наукової праці.

Мета дослідження: окреслити періодизацію становлення шкільного фізичного виховання та виявити основні його особливості.

Відповідно до мети ми сформулювали **завдання дослідження:**

1. Виявити етапи становлення фізичного виховання в період незалежності України.

2. Окреслити основні особливості фізичного виховання та програмного забезпечення шкільного фізичного виховання в кожному етапі.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення даних наукової, науково-методичної літератури, офіційних документів.

Організація дослідження: дослідження проводилося у два етапи: вересень 2017 – листопад 2017 року: аналіз джерельної бази з обраної проблеми;

Грудень 2017 – лютий 2018 року: пошук офіційних документів, аналіз програмного забезпечення фізичного виховання в загальних закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової, науково-методичної літератури та офіційних до-

кументів [1, 5, 7, 16, 21, та ін.] засвідчив, що в період незалежності України освітня галузь загалом і фізичне виховання зокрема у своєму становленні проходили чотири етапи: концептуалізації, трансформації, стабілізації, демократизації та національної спрямованості державної освітньої політики та реформування (рис. 1).

Перший етап (1991-1998 рр.) – етап концептуалізації (визначення понять, відносин і механізмів управління) [16]. Цей період характеризується зміною пріоритетів у державній політиці взагалі, та в освітній зокрема. Основна увага приділяється укладенню нормативної бази з фізичного виховання. З'являється «Закон України про фізичну культуру і спорт» (1993), відповідно до якого у загальноосвітніх навчальних закладах України вивчення фізичної культури передбачало обсяг – три обов'язкові уроки на тиждень [13]. Однак у навчальних планах профільного міністерства затверджено два обов'язкові уроки фізичної культури в тижневому навантаженні. В цей період відсутня єдина навчальна програма з фізичної культури, учителі продовжують працювати за радянськими програмами. Це спонукало лабораторію змісту й методів фізичного виховання науково-дослідного інституту Академії педагогічних наук України розробити свою концепцію розвитку фізичного виховання в загальноосвітній школі [2]. Нами встановлено, що в її основу лягло переосмислення мети, суті, завдань і змісту предмета «Фізична культура», а також критерії оцінювання діяльності учителя фізичної культури та успішності учнів.

З'являються перші спроби розроблення авторських і регіональних навчальних програм. Водночас з тим учителі мають змогу удосконалювати існуючу шкільну програму з фізичної культури [2].

З'являється Закон України «Про освіту» (1998 р.), в яко-

му чітко зазначено, що «...Міністерство освіти України забезпечує організацію роботи з фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи в навчальних закладах всіх типів і рівнів акредитації, здійснює науково-методичне забезпечення цієї роботи в ході навчального процесу і в позанавчальний час». У цьому Законі проголошено, що одним із найважливіших напрямів розбудови національної системи освіти є гуманізація.

Запроваджується «Цільова комплексна програма «Фізичне виховання здоров'я нації» (1998р.), в якій передбачається здійснити практичні заходи щодо введення третього уроку фізичної культури на тиждень у середніх навчальних закладах, а також запровадити державні стандарти освіти «Фізичне виховання».

Другий етап (1999-2003 рр.) – етап трансформації (зміна, перетворення) [16]. У цей період з'являється українська державна програма з фізичної культури, яка має назву «Основи здоров'я і фізична культура» – програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-11 класів. Встановлено, що навчальний предмет для 1-9 класів мав назву «Фізична культура і здоров'я», а у 10-11 класах – «Фізична культура». Відповідно до цієї програми, основна мета фізичного виховання – збереження та зміцнення здоров'я, розвиток основних фізичних якостей і рухових здібностей, підвищення рівня фізичної підготовленості учнів. Таким чином, ми можемо стверджувати, що в державній програмі 2001 року основним напрямом фізичного виховання вважалось оздоровлення учнів. Проте ми виявили, що навчальна програма ставила перед учнями не лише оздоровчі завдання, а й навчальні, розвивальні, пізнавальні та виховні.

Наукові дослідження І. Бакіко [2] дають можливість стверджувати, що навчальні програми зі

шкільного фізичного виховання в цей період змінювався у трьох напрямках:

- спрощення завдань, які пов'язані з навчанням рухових дій, поетапного виключення складних рухових умінь, навичок і диференціації специфіки навчання юнаків і дівчат;

- раціоналізації процесу виховання фізичних якостей за умови підвищення моторної щільності уроків і удосконалення організації навчальної діяльності;

- розроблення змісту, обґрунтування необхідності й обов'язковості самостійних занять учнів фізичною культурою.

Третій етап (2004-2008 рр.) – етап стабілізації, демократизації та національної спрямованості державної освітньої політики України [16]. Період характеризується переходом на 12-річний термін навчання учнівської молоді. Однак згодом це рішення було відмінено.

Фізичне виховання стає самостійною сферою діяльності в соціокультурному просторі та окремим предметом викладання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Основна мета – формування фізичного, психічного та духовного здоров'я школярів, фізичної культури особистості, оздоровчо-корективної та прикладної спрямованості фізкуль-

турної діяльності; розвиток основних фізичних якостей та рухових здібностей; підвищення рівня фізичної підготовленості учнів.

Проведений аналіз змісту навчальної програми 2004 року довів, що за структурою і змістом ця навчальна програма мало чим відрізнялася від попередньої. У ній навчальний матеріал також розподілено на навчальний пріоритетний матеріал і матеріал для обов'язкового повторення. До змісту навчальної програми з фізичної культури внесено теоретико-методичні знання, уміння й навички з окремих видів рухової діяльності та контрольні навчальні нормативи й вимоги. Окрім цього, до змісту навчальної програми додано орієнтовні комплекси тести для оцінювання стану фізичної підготовленості (для перевідних класів) та обов'язкові (для випускних класів) [13].

Четвертий етап (2008 – до тепер) – етап реформування освіти в цілому та фізичного виховання зокрема [13, 21, 22]. Необхідність проведення реформ в українській освіті та фізичному вихованні зумовлює багато чинників. Один із них – це інтеграція України в європейський простір.

Окрім цього, серед причин реформування фізичного виховання, на нашу думку, є низький рівень фізичної активності школярів і мотивації до занять фізич-

ною культурою, критична ситуація зі станом здоров'я молодого покоління, кількість смертельних випадків під час уроків фізичної культури упродовж 2008/2009 навчального року, недоліки традиційної системи освіти, що не враховувала інтереси та схильності дітей, потреба зміни підходів до фізичного виховання школярів з урахуванням кращого вітчизняного та світового досвіду у фізичному вихованні [21, 22].

Хочемо зупинити свою увагу на такому чинникові, як недоліки традиційної системи освіти. У наукових працях [8, 9, 17] зазначено, що характерними недоліками вітчизняної освіти кінця ХХ століття є такі:

- учитель займає позицію авторитарного командира, який будує педагогічний процес відповідно до державного замовлення без урахування потреб, інтересів, системи цінностей, суб'єктного досвіду школярів;

- педагогічний процес не сприяє засвоєнню таких елементів навчальної діяльності, як орієнтація, планування, виконання, контроль, корекція та оцінювання. Учні добре засвоюють лише один – виконання;

- у більшості домінують фронтальні та групові форми роботи та відсутні інтерактивні методи навчання, що вимагають прояву творчих здібностей;

- в учнів під час навчання переважає зовнішня мотивація, зорієнтована на уникнення невдач в навчанні;

- при оцінюванні результати одного учня порівнюються з результатами інших учнів без урахування особистісного прогресу та витрачених зусиль;

- в учнів, як правило, не сформована адекватна самооцінка, спостерігається низький рівень самоповаги; учні мають нечітке уявлення про власний психофізичний потенціал і не можуть самостійно відслідковувати особистісні зміни за цікавими для них

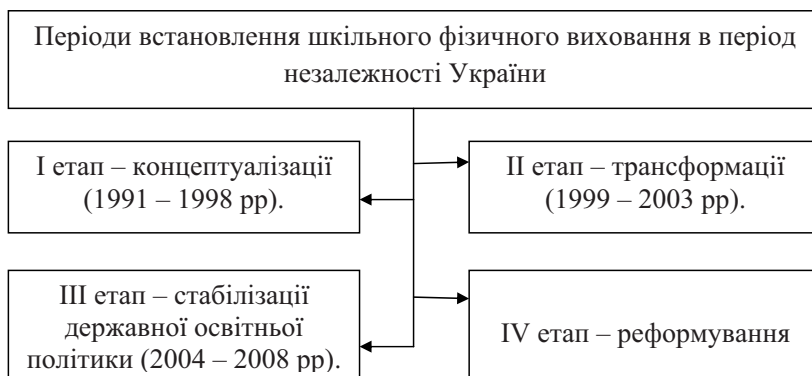

Рис. 1. Етапи встановлення шкільного фізичного виховання в Україні в період кінця ХХ початку ХХІ століття

показниками;

– ученя не володіє достатньою свободою в педагогічному процесі для самоактуалізації власного психофізичного потенціалу.

На нашу думку, названі недоліки є характерними і для фізичного виховання, що знижує його ефективність.

Повертаючись до чинника проведення реформ в системі шкільної освіти загалом та фізичному вихованні зокрема, інтеграції України в європейський освітній простір, варто зазначити, що Урядом України розпочата масштабна реформа освітньої галузі під назвою «Нова Українська школа», яка базується на компетентнісному підході до навчання в усіх освітніх галузях, в тому числі і фізкультурної освіти [22]. Відповідно до Закону України «Про освіту» задекларовано реалізацію в освітньому процесі 11 ключових компетентностей, а саме: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікативна компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; навчання впродовж життя; інноваційність; підприємливість і фінансова грамотність; культурна компетентність.

Ми вважаємо, що із запровадженням освітньої реформи «Нова українська школа» постає питання щодо зміни підходів у підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання та у підвищенні кваліфікації діючих учителів шкіл.

Висновки. Таким чином, у становленні шкільного фізично-

го виховання в Україні визначено чотири етапи, кожний з яких має низку особливостей. В кожному з цих етапів науковці, посадові особи та фахівці з фізичного виховання шукали шляхи для удосконалення предмета «фізична культура».

На сучасному етапі розвитку освіти та фізкультурної галузі визначальним чинником у проведенні реформ є бажання України приєднатися до Європейської спільноти, а відтак потреби привести у відповідність стандарти освіти до європейських аналогів.

У сучасній реформі освіти «Нова Українська школа» задекларовано реалізацію ключових компетентностей під час проведення уроку фізичної культури.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наші дослідження будуть спрямовані на виявлення компетентнісного потенціалу предмета «фізична культура» і можливостей реалізації ключових компетентностей під час проведення різних форм фізичного виховання.

Література

1. Андрійчук О.Я. Аналіз дисертаційних робіт з фізичного виховання та спорту в період 1998 по 2008 роки / О.Я. Андрійчук, І.М. Григус // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 2. – С. 3-8.
2. Бакіко І. В. Поєднання базової і варіативної частин програми з фізичної культури школярів : дис. ... канд. наук. з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / Бакіко І. В. ; Волин. держ. ун-т імені Лесі Українки – Луцьк, 2007. – 202 с.
3. Безверхня Г.В. Фактори, що впливають на формування мотивації рухової активності школярів / Г.В. Безверхня // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2008. – № 3/4. – С. 99-102.

4. Боднар І. Оцінювання рівня фізичної підготовленості учнів старших класів з урахуванням показників фізичного розвитку / І. Боднар, М. Стефанишин, Ю. Петришин // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2016. – № 6. – С. 9-18.
5. Гвоздецька С.В. Ретроспективний аналіз освітніх програм з фізичного виховання / С.В. Гвоздецька // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України : матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених з міжнар. участю. – Суми, 2012. – Т. 2. – С. 152-156.
6. Дутчак М. Концептуальні напрями вдосконалення системи фізичного виховання школярів і студентів для впровадження здорового способу життя / Мирослав Дутчак, Тетяна Круцевич, Сергій Трачук // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2010. – № 2. – С. 116-119.
7. Круцевич Т.Ю. Концепція удосконалення програм з фізичної культури в загальноосвітній школі / Т.Ю. Круцевич // Фізичне виховання в сучасній школі. – 2012. – № 2. – С. 9-12.
8. Моїсєєв С.О. Особистісно-орієнтований підхід у фізичному вихованні : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Моїсєєв С.О. ; Дрогоб. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2009. – 22 с.
9. Моїсєєв С.О. Професійна майстерність учителя фізичної культури у вимірі фахових конкурсів / С.О. Моїсєєв // Фізичне виховання в школі. – 2011. – № 6. – С. 31-35.
10. Москаленко Н.В. Інноваційні технології у фізичному ви-

- хованні школярів : навч. посібн. / Н.В. Москаленко, О.О. Власюк, І.В. Степанова, О.В. Шиян. – Дніпропетровськ : Інновація, 2011. – 238 с.
11. Римар О., Соловей А. Оцінювання рівня фізичної підготовленості учнів старших класів. // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини / за заг. ред. Євгена Приступи. – Л., 2013. – Вип. 17, т. 2. – С.181-187.
 12. Соловей А. Визначення особливостей мотивації до занять фізичними вправами студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації / Алла Соловей, Ольга Римар // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини / за заг. ред. Євгена Приступи. – Львів, 2012. – Вип. 16, т. 2. – С. 194-198.
 13. Сороколіт Н.С. Удосконалення фізичного виховання учнів 5-9 класів із застосуванням варіативних модулів навчальної програми : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.02 «Фіз. культура, фіз. виховання різних груп населення» / Сороколіт Наталія Стефанівна; Львів. держ. ун-т фіз. культури. – Львів, 2015. – 20 с.
 14. Турчик І.Х. Виховання соціальної поведінки та організаторських збірностей у процесі занять фізичним вихованням (на прикладі шкіл Англії) / І.Х. Турчик // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С.С. Єрмакова. – Х., 2003. – № 17. – С. 47-51.
 15. Турчик І.Х. Фізичне виховання в школах Англії : автореф. дис. ... канд. наук. з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Турчик І.Х. ; ЛДУФК. – Львів, 2009. – 23 с.
 16. Шиян О.І. Державна політика з питань забезпечення здорового способу життя молоді : монографія / О.І. Шиян. – Львів : Львів. держ. ун-т фіз. культури, 2010. – 295 с.
 17. Шиян О.І. Здорова школа: рухова активність : [навч. посіб.] / О.І. Шиян, Н.С. Сороколіт, І.Х. Турчик – Львів : Кольорове небо, 2013. – 84 с.
 18. Юркевич П. Педагогічне піклування про тіловиховання / Памфіл Юркевич // Курс загальної педагогіки з додатками. – 2004. – С. 197-254.
 19. Bodnar I. Efficiency of inclusive physical education lessons for schoolchildren with minor deviations in health / Bodnar Ivanna, Prystupa Eugene // *Postępy Rehabilitacji*. – 2014. – Vol. 3. – P. 13-19.
 20. Health complaints and well-being complaints among secondary school children / Ivanna Bodnar, Yurii Petryshyn, Alla Solovei, Olga Rymar, Igor Lapychak, Ulyana Shevtsiv, Mariana Ripak, Marta Yaroshyk, Natalya Sorokolit // *Journal of physical education and sport*. – 2016. – Vol. 16, is. 3. – P. 905-909.
 21. Improvement of 5-9th Grades Schoolchildren Physical Education in Ukraine by Using Variable Modules Curriculum / Nataliya Sorokolit, Olena Shyyan, Mykola Lukjanchenko, Iryna Turchyk // *Journal of Physical Education and Sport*. – 2017. – Vol. 17, suppl. is. 4. – P. 2110-2115.
 22. Sorokolit N. Reform of Physical Education in Ukraine at the Present State [Electronic resource] / Nataliya Sorokolit // 6 th International conference on science, culture and sport : abstract book. – Ankara, 2018. – P. 131. – Access mode : http://www.iscs-a.org/multimedia/depo/abstractbook_18.pdf.

